

**TURUN
YLIOPISTO**

Toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden tukeminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

Kasvatustiede
Varhaiskasvatuksen opettajan tutkinto-ohjelma
Kandidaatin tutkielma

Laatija:
Katja Granbom

26.5.2025
Rauma

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidutkielma

Oppiaine: Kasvatustiede

Tekijä(t): Katja Granbom

Otsikko: Toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden tukeminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

Ohjaaja(t): Timo Ruusuvirta

Sivumäärä: 19 sivua

Päivämäärä: 26.5.2025

Tässä kirjallisuuskatsauksessa pyritään tuomaan esille keinoja tukea esikouluikäisen lapsen toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden haasteita. Työssä käsitellään esiopetuksen lisäksi varhaiskasvatusta, sillä monen esikoulua käyvän lapsen päivään sisältyy esikoulupäivän jälkeen varhaiskasvatusta.

Toiminnanohjauksen kannalta on tärkeää inhibitio eli kyky ehkäistä epäoleellisia ärsykeitä ja hillitä niistä syntyviä reaktioita. Lisäksi toiminnanohjauksen kannalta on tärkeää osata vaihtaa tehtävääorientaatiota joustavasti sekä päivittää työmuistin sisältöä. Tarkkaavuuden kannalta tärkeää on tarkkaavuuden suuntaaminen oleelliseen asiaan ja kyky jättää epäoleellinen informaatio huomioimatta. Lisäksi tarkkaavuuden ylläpitäminen vaatii huomion pitämistä valitussa kohteessa halutun ajan. Tarkkaavuutta tulisi myös osata jakaa useampaan eri kohteeseen yhtäaikaisesti sekä siirtää tarkkaavuutta asiasta toiseen oikea-aikaisesti.

Tarkkaavaisuuden ja toiminnanohjauksen tukeminen varhaiskasvatuksessa on tärkeää lapsen oppimisen ja ryhmässä toimimisen kannalta. Laadukas, lapsen yksilölliset tarpeet huomioiva pedagogiikka sekä hyvin suunnitellut tukitoimet mahdollistavat lapselle onnistumisen kokemuksia sekä oppimisessa että ryhmän jäsenenä toimimisessa.

Avainsanat: toiminnanohjaus, tarkkaavuus, varhaiskasvatus, esiopetus, oppimisympäristö, tukitoimet

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Toiminnanohjaus	6
3	Tarkkaavuus	8
4	Tukitoimia toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden haasteisiin	10
4.1	Tukitoimien merkitys ja tavoite	10
4.2	Fyysinen oppimisympäristö	11
4.3	Yhteistyö huoltajien kanssa	12
4.4	Selkeä rutiini ja kuvatuki	13
4.5	Toimiva vuorovaikutus	14
4.6	Positiivinen palaute	15
5	Yhteenveto	17
	Lähteet	18

1 Johdanto

Toiminnanohjaus koostuu useista perustoiminnoista, joita ovat inhibitio, joustavuus ja työmuisti (Sandberg 2023). Toiminnanohjausta voidaan kuvata taitona tehdä asiat tarkoituksenmukaisessa järjestyksessä niin, että saavutetaan haluttu tavoite. Esikoulupäivän aikana on monia arkisia toimintoja, jotka vaativat onnistuakseen paljon toiminnanohjausta. Niitä ovat esimerkiksi pukeminen, syöminen, leikkiminen ja toimintahetkien tehtävien valmiiksi saaminen. Lapsi, jolla on vaikeuksia toiminnanohjauksessa, saattaa epäonnistua monissa tehtävissä, joita ei ole purettu pienemmiksi ohjeiksi, sillä hän ei osaa suorittaa tehtävässä vaadittuja asioita oikeanlaisessa järjestyksessä. Aikuisen avulla ja sopivilla tukitoimilla voidaan mahdollistaa lapsen onnistuminen. (Hewitt & Matilainen 2024)

Tarkkaavuuden kannalta tärkeää on tarkkaavuuden suuntaaminen, tarkkaavuuden ylläpitäminen, tarkkaavuuden jakaminen sekä tarkkaavuuden siirtäminen (Sandberg 2023). Hyvin toimiva tarkkaavuus toimii esimerkiksi aamupiirin aikana niin, että kesken toiminnan tilaan tuleva uusi lapsi ei saa tarkkaavuutta herpaantumaan, vaan huomio kiinnittyy hetkellisesti uuteen lapseen ja palaa sen jälkeen aamupiiriä ohjaavaan aikuiseen. Esikoulun ja varhaiskasvatuksen aikuisten on tärkeää havahtua tarkkaavuuden haasteisiin ja rakentaa niihin oikeanlaista tukea. (Hewitt & Matilainen 2024)

Tässä työssä tarkastellaan ensin toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden keskeisiä osa-alueita sekä niiden merkitystä lapsen osallistuessa varhaiskasvatukseen ja esikouluun. Sen jälkeen esitellään erilaisia tukitoimia, joilla voidaan auttaa lapsia, jotka tarvitsevat tukea tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen alueilla. Tukitoimista, kuten esimerkiksi positiivisesta palautteesta ja ennakoitavasta päivärytmistä hyötyvät kaikki lapset, vaikkei erityisiä haasteita tarkkaavuuden tai toiminnanohjauksen alueilla olisikaan (Hewitt & Matilainen 2024).

Tukitoimet ovat kuitenkin erityisen tärkeitä lapsille, joilla on neuropsykiatrisia haasteita. Jos lapsella on esimerkiksi lääkärin diagnosoima aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (adhd), voidaan käyttää käsitettä neuropsykiatrinen häiriö (Nepsy-tietoa.fi, 2025). Tässä työssä ei puhuta häiriöistä, vaan neuropsykiatrisista haasteista, sillä tuen antamisen aloittamiseen ei tarvita diagnooseja (Heiskanen, Pyökkimies & Syrjämäki 2022). Aikuiset sekä kotona että koulussa ovat lapsen kehityksen tukipilareita. Aikuisten tulee pystyä tukemaan lapsia, joiden arkea neuropsykiatriset vaikeudet hankaloittavat, ja tähän tarvitaan tietoa ja ymmärrystä

kyseisestä aiheesta. Ilman tietoa ja ymmärrystä lapsen tilanteesta ja käyttäytymisestä sekä syistä sen taustalla ei ole mahdollista rakentaa toimivia tukikeinoja. (Nepsy-tietoa.fi, 2025)

2 Toiminnanohjaus

Toiminnanohjaus on käsitteenä moniulotteinen ja sillä tarkoitetaan laajasti ihmisen kykyä säädellä käyttäytymistään tilanteen vaatimilla tavoilla. Tässä työssä käsitellään kolmea perustoimintoa, jotka sisältyvät toiminnanohjaukseen. Niitä ovat inhibitio, joustavuus ja työmuisti. (Berggren & Hämäläinen 2018) Varhaiskasvatuksessa ja esikoulussa on päivän aikana monenlaisia opetus- sekä sosiaalisia tilanteita, jotka vaativat lapselta oman toiminnan säätelykykyä, jotta toiminnalle tai tehtävälle asetetut tavoitteet saavutetaan. Lapsen itsesäätelytaidot kehittyvät pienin askelin ja kehittymiseen tarvitaan aikuisen apua. Lapsen itsesäätelytaidot näkyvät vahvasti hänen tunteidensa ja käyttäytymisen säätelyssä. Toiminnanohjauksen taidot ovat lapsen itsesäätelyyn liittyviä taitoja ja ne auttavat lasta ohjaamaan itseään joustavaan ja määrätietoiseen toimintaan. (Sandberg 2023)

Inhibitioon voidaan katsoa sisältyvän kaksi eri asiaa. Ensimmäinen on kyky jättää huomioimatta meneillään olevan toiminnan kannalta epäoleelliset ärsykkeet siten, etteivät ne häiritse tätä toimintaa. (Berggren & Hämäläinen 2018) Toiminta etenee paremmin, kun lapsi pystyy olemaan huomioimatta ulkopuolisia ärsykeitä, jotka eivät ole toiminnan kannalta oleellisia (Sandberg 2023). Toinen on kyky viivästyttää reagointia ärsykkeeseen. Tällä tarkoitetaan viiveen tuottamista ärsykkeen ja reaktion välille. (Berggren & Hämäläinen 2018)

Joustava siirtyminen toimintavaiheesta toiseen auttaa lasta aloittamaan ja lopettamaan toimintaansa sekä siirtymään seuraavaan toiminnan aloittamiseen. Joustavuuteen liittyy lisäksi kyky estää muita käsillä olevan toiminnan kannalta epäoleellisia houkutuksia, jotka voisivat vaikuttaa haitallisesti senhetkisen toiminnan loppuun saattamiseen.

Kehitypsykologit katsovat toiminnanohjauksen kontrollijärjestelmään kuuluvan kognitiivisen joustavuuden, joka tarkoittaa kykyä ajatella useita asioita yhtä aikaa ja sopeuttaa omaa ajattelua tilanteeseen sopivaksi. Esimerkiksi leikkien ja pelien sääntöjen sisäistämiseen vaaditaan kognitiivista joustavuutta. (Sandberg 2023)

Työmuistia tarvitaan tehtävän tai toiminnan alussa, jotta lapsi pystyy muistamaan toiminnan tavoitteen ja sen mitä hänen pitää tehdä. Työmuistin tulisi myös päivittyä lapsen toiminnan edetessä. Sitä tarvitaan toiminnan eri vaiheissa tavoitteen mieleen palauttamisessa ja kyvyssä muistaa tehtävän tai toiminnan kannalta tarvittavia tietoja. (Sandberg 2023) Jos lapsi tuntuu unohtavan osan ohjeista tai osan asioista, joita ollaan menossa tekemään, voi olla kyse nimenomaan työmuistin haasteista. Kognitiivisten toimintojen ja työmuistin häiriintyminen

vaikeuttaa monin tavoin asioiden oppimista ja omaksumista. Tällöin kyse ei ole pelkästään esikoulussa ja koulussa oppimisesta, vaan laajemmin uusien asioiden ja erilaisten toimintatapojen kehittymisestä ja omaksumisesta. (Happo 2021) Työmuisti on erityisen suuressa roolissa luokkahuonetyöskentelyssä, sillä lapsen on samanaikaisesti seurattava opettajan ohjeistusta ja suoritettava annettua tehtävää. Lapsi, jolla on haasteita työmuistissa saattaa unohtaa osan annetuista ohjeista, koska samalla suoritettava tehtävä tai toiminta kuormittaa liikaa työmuistia, joka on kapasiteetiltaan rajallinen. (Munter, Kyttälä & Kanerva 2016)

3 Tarkkaavuus

Tarkkaavuudella on merkittävä rooli toiminnanohjauksessa, sillä opettajan antama opetus perustuu yleisesti siihen, että lapsi pystyy suuntaamaan tarkkaavaisuutensa tiettyyn asiaan, tiettyihin toimintoihin ja tiettyyn vuorovaikutukseen (Moraine 2012). Tarkkaavuuden säätely voidaan jakaa useampiin osa-alueisiin, jotka linkittyvät toisiinsa. Niitä ovat tarkkaavuuden suuntaaminen, tarkkaavuuden ylläpitäminen, tarkkaavuuden jakaminen sekä tarkkaavuuden siirtäminen. (Sandberg 2012)

Tarkkaavuuden suuntaaminen tarkoittaa huomion suuntaamista olennaiseen asiaan tai kohteeseen sekä kykyä jättää epäolennainen informaatio huomioimatta. Suuntaaminen voidaan jakaa tietoiseen ja tiedostomattomaan tarkkaavuuteen. Tietoisen tarkkaavuuden avulla lapsi kykenee suuntaamaan tarkkaavuuttaan asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tiedostamatonta tarkkaavuutta sen sijaan ohjaavat vain ulkoiset ärsykkeet, kuten yllättävät kovat äänet. (Sandberg 2023) Hewitt ja Matilainen (2024) kuvaavat tarkkaavuuden suuntaamista vertauskuvallisesti kuin teatterin lavalla olevaksi valokeilaksi, joka suuntautuu tarkastelun kohteena olevaan asiaan. Valokeila vie huomion tärkeimpään kohteeseen ja jättää epäoleelliset kohteet huomioimatta.

Tarkkaavuuden ylläpitäminen tarkoittaa huomion pitämistä halutussa kohteessa. Sen merkitys korostuu pitkään kestävässä tilanteissa, kuten opetuksen kuuntelussa tai lukemisessa, sillä ne vaativat pitkäjänteistä keskittymistä. (Kuntoutussäätiö 2021) Esikoulussa edellytetään keskittymistä esimerkiksi kynätehtävien tekemiseen ja lautapeliin pelaamiseen (Sandberg 2023).

Jaettua tarkkaavuutta tarvitaan silloin, kun suoritetaan kahta tai useampaa tarkkaavuutta vaativaa tehtävää samaan aikaan. Esimerkkinä voidaan pitää tilannetta, jossa esikouluryhmälle annetaan ohjeita ulkovaatteiden pukemiseen ulos lähtiessä. Lapsen tulisi osata jakaa tarkkaavuuttaan tilanteessa opettajan ohjeiden kuuntelemiseen sekä vaatteiden pukemiseen. (Sandberg 2023)

Tarkkaavuuden siirtäminen tarkoittaa kykyä siirtää huomio joustavasti yhdestä asiasta tai toiminnasta toiseen. Tätä kykyä tarvitaan esikoulupäivän aikana esimerkiksi siirtymätilanteissa, joissa pitää lopettaa askartelu tai muu sisällä tehtävä toiminta ja siirtyä ulos. Osalle lapsista siirtymätilanteet ovat päivän haastavimpia hetkiä, ja niihin tarvitaan erilaisia tukikeinoja. (Sandberg 2023)

Yllä olevia tarkkaavuuden osa-alueita tarvitaan esikoulupäivän aikana monissa eri tilanteissa. Tarkkaavuuden vaikeudet voivat ilmetä esimerkiksi leikin ja toiminnan lyhytjänteisyytenä, ohjeiden noudattamisen vaikeutena, häiriöherkkyytenä sekä tehtävien loppuun saattamisen haasteina. Lapsen saattaa olla vaikea keskittyä ja kohdistaa tarkkaavaisuuttaan olennaiseen asiaan ja lapsen toimintakyky ei vastaa hänen taitotasoaan. Pienetkin ärsykkeet, kuten oppimisympäristöön kuuluvat tavanomaiset äänet ja liikkeet saattavat häiritä lapsen keskittymistä ja työskentelyä. (Hewitt & Matilainen 2024)

4 Tukitoimia toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden haasteisiin

Tukea on annettava lapselle, jolla ilmenee tuen tarvetta. Jokaisella varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen osallistuvalla lapsella on oikeus tukeen, eikä tuen antamisen aloittamiseen tarvita diagnooseja. (Heiskanen ym. 2022) Opettajan ja muun esikoulun henkilöstön tieto ja ymmärrys aiheeseen liittyen ovat tukitoimien perusta. Ne antavat pohjan tukitoimien suunnitteluun ja tukevat aikuisen omaa käyttäytymistä vuorovaikutustilanteissa. Jos aikuiset eivät ymmärrä lapsen käyttäytymisen taustalla olevia tekijöitä, he saattavat vastata reaktiivisesti lapsen haastavaan käytökseen, mikä usein vahvistaa lapsen ei-toivottua käytöstä. (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021)

4.1 Tukitoimien merkitys ja tavoite

Esiopetukseen osallistuvat lapset kuuluvat perusopetuslain mukaisen tuen piiriin, ja heillä on oikeus saada tukea heti, kun tarvetta ilmenee. Lapsen saaman tuen on hyvä olla tarkkaan suunniteltua ja joustavaa. Sitä on lisäksi pystyttävä muokkaamaan tuen tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa annettava tuki on tärkeää, sillä sen avulla voidaan ehkäistä oppimisvaikeuksia ja vaikeuksien monimuotoistumista. Esiopetuksen aikana on huolehdittava siitä, että jokainen lapsi saa onnistumisen kokemuksia sekä oppimisesta että esikouluryhmän jäsenenä toimimisesta. (Opetushallitus 2014) Varhaiskasvatus ja esiopetus mahdollistavat lapsen taitojen kehittämisen tutkituilla ja toimivilla menetelmillä ja tukikeinoilla. Tukea tarvitsevalle lapselle tulee tarjota pedagogisia tukitoimia ja aikuisen ohjausta eri asioihin ja tilanteisiin, joista lapsen on hankala selviytyä. Varhaiskasvatuksessa ja esikoulussa on mahdollista tehdä hyvä pedagoginen pohjatyö ennen koulun alkamista. (Sandberg 2023)

Tuen järjestämisen tavoitteena on vahvistaa lapsen myönteistä kokemusta itsestään ja oppimisestaan esikoulussa ja sitä kautta myöhemmin koulussa. Suunniteltaessa tukitoimia lapselle, jolla on neuropsykiatrisia vaikeuksia, kuten ongelmia tarkkaavuuden säätelyssä tai oman toiminnan ohjauksessa, on hyvä muistaa yksilöllisyys. Tarvittava tuki vaihtelee sen mukaan, kuinka vaikeita haasteet ovat ja mikä niiden luonne on. (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021) Tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen haasteisiin kehitetyt pedagogiset tukitoimet, kuten selkeät ohjeet, positiivinen palaute ja ennakoitava arki, ovat toimia, joista hyötyvät kaikki esikoulua käyvät lapset. Tukikeinoja voi siis hyvin hyödyntää koko ryhmän

kanssa. (Hewitt & Matilainen 2024) Seuraavissa kappaleissa tuodaan esille viisi erilaista tukitoimea, joita voidaan käyttää, kun tavoitteena on tukea lapsen tarkkaavuutta ja toiminnanohjausta sekä esikoulun käynnin sujuvuutta yleisesti.

4.2 Fyysinen oppimisympäristö

Oppimisympäristöön kuuluvat koulun tai päiväkodin tilat, kulkureitit ja niiden merkit sekä opetusvälineet. Oppimisympäristö on hyvä valmistella lapselle toimivaksi, turvalliseksi ja oppimiseen motivoivaksi. (Juurikainen 2018) Ympäristöllä on iso merkitys kaikkien ihmisten toimintakykyyn, mutta merkitys korostuu erityisesti, jos lapsella on neuropsykiatrisia haasteita ja niihin liittyvää häiriöherkkyyttä. Fyysinen oppimisympäristö esikoulun tiloissa voi hankaloittaa tai tukea lapsen toimintakykyä. Fyysistä ympäristöä tulisi tarkastella sekä koko koulun tai päiväkodin että yksittäisten tilojen osalta. Selkeä oppimisympäristö tukee lapsen toiminnanohjausta ja parantaa ennakoitavuutta. Tavaroille on hyvä olla oma paikkansa, ja sisääntuloon, omaan naulakkoon sekä istumapaikkaan niin luokassa kuin ruokalassa tulee kiinnittää huomiota. Selkeys, ennakoitavuus ja struktuurit ovat erityisen tärkeitä avoimissa oppimisympäristöissä, jotta lapset pystyvät toimimaan niissä odotusten mukaisesti. (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021)

Fyysisen oppimisympäristön laadukkuuden toimintamallin (Mitchell 2018) mukaan fyysisestä oppimisympäristöstä pyritään luomaan mahdollisimman neutraali ja mukava lapselle, jolla on haasteita esimerkiksi tarkkaavuuden tai toiminnanohjauksen saralla. Mallin mukaan fyysiseen oppimisympäristöön liittyy viisi ydintekijää, joiden tulee olla kunnossa. Niitä ovat kalustus, akustiikka, valaistus, virikkeellinen ja turvallinen luokkahuone sekä luokan lämpötila, ilmankosteus ja ilmanvaihto.

Kalustuksen on hyvä olla järjestelty niin, että luokkahuoneen työtilat ovat joustavasti ryhmitelty ja mahdollistavat opetuksen eriyttämisen. Osa lapsista voi tarvita mahdollisimman ärsykeetöntä ja rauhallista tilaa. Hyvä akustiikka on tärkeää, sillä suuri osa opetuksesta perustuu kuuntelemiseen ja puhumiseen. Liiallinen äänen heijastuminen tai runsas ympäristömelu häiritsevät varsinkin tarkkaavuushäiriöstä kärsiviä lapsia. Hyvä valaistus mahdollistaa annettujen tehtävien yksityiskohtien näkemisen helposti, mikä helpottaa työskentelyä. Päivänvaloa tulisi olla luokkahuoneessa mahdollisimman paljon, sillä erilaiset loistevalaisimet voivat häiritä erityisesti neuropsykiatrisista haasteista kärsiviä lapsia.

Virikkeellisellä ja turvallisella luokkahuoneella mahdollistetaan se, että visuaalisia vihjeitä on sopivasti eikä ympäristö ole liian stimuloiva esimerkiksi tarkkaavuushäiriöitä omaaville lapsille. Hyvä ilmanvaihto on tärkeää, sillä se parantaa tutkitusti lasten suorituskykyä sekä matemaattisissa että kielellisissä tehtävissä. (Mitchell 2018)

4.3 Yhteistyö huoltajien kanssa

Huoltajilla on ratkaiseva rooli tukea tarvitsevan lapsen kasvatuksessa ja tukemisessa. Opettajan ja muun lapsen hoitoon ja opetukseen osallistuvan henkilöstön tulisi tehdä yhteistyötä lapsen huoltajien kanssa, koska päätökset lapsen tuesta ja oppimisesta koskevat kaikkein eniten luonnollisesti lapsen huoltajia. (Mitchell 2018) Neuropsykiatrisia haasteita omaavan lapsen tukitoimien rakentamisessa kodin kanssa tehtävä yhteistyö on välttämätöntä. Avoimeen ja rakentavaan pohdiskeluun tulisi osallistua lapsi itse, huoltajat sekä koululla toimivat ammattilaiset.

Huoltajien kanssa voidaan miettiä myös mahdollisia arjen kuormitus- ja stressitekijöitä sekä niiden vaikutusta lapsen toimintakykyyn. (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021). Perheiden moninaistuessa varhaiskasvatuksen ja esikoulun opettajat kohtaavat yhä moninaisempia haasteita, jotka vaikuttavat sekä lapseen että koko perheeseen. Haasteita voivat olla esimerkiksi perheessä esiintyvät mielenterveysongelmat, taloudellinen epävarmuus ja asumisen haasteet, traumaattiset kokemukset sekä kulttuurinen ja kielellinen moninaisuus. Varhaiskasvatuksen ja esikoulun aikuisten tehtävänä on tunnistaa tilanteet, joissa lapsi tarvitsee tukea, ja vastata niihin empaattisesti ja ammattitaitoisesti. On tärkeää osata kertoa oikeanlaisista tukimuodoista ja ohjata niiden pariin. Kokonaisvaltainen lähestymistapa lapsen ja perheen tilanteeseen edistää lapsen hyvinvointia ja mahdollistaa turvallisen sekä kehitystä tukevan oppimisympäristön. (Davis & Ryder 2016)

Hyvä yhteistyö kodin ja koulun välillä rakentuu avoimesta ja säännöllisestä yhteydenpidosta, luottamuksellisesta suhteesta, yhteisistä tavoitteista sekä yksilöllisestä tuesta. Avoin ja säännöllinen yhteydenpito sisältää säännöllistä tiedonvaihtoa lapsen päivittäisistä tapahtumista ja kehityksestä. Huoltajilla ja esikoulun aikuisilla on tärkeää olla mahdollisuus jakaa lapseen liittyviä huolia ja havaintoja yhdessä toistensa kanssa. Luottamuksellinen suhde rakentuu huoltajien empaattisesta ja ymmärtäväisestä kohtaamisesta. Esikoulun henkilöstön on tärkeää yrittää ymmärtää ja kunnioittaa huoltajien näkökulmia lapsen tukeen ja oppimiseen

liittyen. Yhteiset tavoitteet pitävät sisällään molemminpuolista arvostusta sekä huoltajien osallistamista varhaiskasvatuksen ja esikoulun toimintaan. Yksilöllinen tuki sisältää tuen tarpeita vastaavat tukitoimet sekä lapsen kehityksen säännöllistä seurantaa yhdessä huoltajien kanssa. (Hewitt & Matilainen 2024)

Yhteistyö kodin ja koulun välillä on tärkeää lisäksi sen takia, että huoltajat tietävät lapsesta asioita, joita opettajalla ei välttämättä ole tiedossa. Näitä ovat esimerkiksi lapsen tuen tarpeeseen ja kehitykseen vaikuttavat tekijät. Vanhemmat voivat myös auttaa opettajaa ymmärtämään lapsensa käyttäytymistä paremmin. Tukea tarvitsevalle lapselle on tärkeää, että kotona ja koulussa on samanlaiset odotukset lapsen käytöksen suhteen. Näin vahvistetaan toivottua käytöstä ja lapsen on helpompi sisäistää toivottuja toimintamalleja. Lisäksi opettajan ja huoltajien välinen yhteistyö lisää molemminpuolista ymmärrystä: opettajalla lapsen käytöstä kohtaan ja huoltajilla koulun näkemyksiä ja tavoitteita kohtaan. Huoltajien ja opettajan välinen yhteistyö on merkityksellistä lapsen kannalta myös sen takia, että lapsen myönteinen kokemus oppimisesta ja koulusta vahvistuu hänen nähdessään opettajan ja huoltajiensa tekevän hyvässä yhteistyössä asioita edistääkseen lapsen oppimista ja hyvinvointia. (Mitchell 2018)

4.4 Selkeä rutiini ja kuvatuki

Opettaja voi käyttää rytmiä ja rutiinia tukeakseen lapsen toiminnanohjaustaitoja. Rytmii ja rutiini liittyvät läheisesti toisiinsa, kun niitä käytetään toiminnanohjauksen vahvistamiseen. (Moraine 2015) Selkeät rakenteet ja rutiinit sekä tulevan tapahtuman tai toiminnan ennakointi esikoulupäivän aikana ovat keinoja, joilla voidaan tukea lapsen hallinnantunnetta. Lapsi pystyy paremmin ohjaamaan omaa toimintaansa, kun hän tietää mitä tilanteessa todennäköisesti tapahtuu, ja ennakkoinnin avulla mahdollistetaan itsenäisempi toiminta. Varsinkin neuropsykiatrisista haasteista kärsivät lapset hyötyvät ennakoivasta arjesta, sillä yllättävät muutokset ovat heille vaikeita ja altistavat usein haastavaan käytökseen. (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021)

Strukturoinnilla tarkoitetaan ajan, tilan, henkilöiden, toiminnan ja tapahtumajärjestyksen jäsentämistä. Se helpottaa lapsen ymmärtämistä päivän etenemisestä ja siitä, mitä tapahtuu missäkin, kuinka kauan ja kenen kanssa. Strukturointi mahdollistaa hyvän ennakkoinnin ja auttaa tukemaan lapsen toiminnanohjausta. (Hewitt & Matilainen 2024) Kuvitetulla

struktuurilla voidaan auttaa lasta ennakoimaan päivän, viikon tai yksittäisen tilanteen etenemistä. Päivä- ja viikko-ohjelmat on hyvä koota yksittäisistä kuvista. Sosiaalisista tilanteista sekä arjen toimista, kuten käsien pesemisestä tai ulkovaatteiden pukemisesta piirretyt kuvat tukevat kommunikointia ja lapsen toiminnan ohjausta. (Rautamies, Laakso & Poikonen 2011) Kuvatuen avulla voidaan muokata lapsen toimintaympäristöä hallittavaksi ja aktiivista toimintaa ja vuorovaikutusta tukevaksi. Lisäksi kuvitettu päiväjärjestys luo lapselle turvallisuuden tunnetta, sillä lapsi voi seurata kuvista, mitä esikoulupäivän aikana tapahtuu. Sen lisäksi, että kuvat tukevat ajattelua ja kommunikointia, ne auttavat lasta jäsentämään ympäristöä ja aikaa. (Kerola 2003) Kuvatuen toimivuus liittyy aivojen tapaan käsitellä eri tavoin näönvaraista tietoa kuin kielellistä tietoa. Kuvat antavat konkreettisen mallin toiminnasta. (Puustjärvi & Savikuja 2022)

4.5 Toimiva vuorovaikutus

Hyvä ja toimiva vuorovaikutussuhde lapsen ja opettajan välillä on perusta lapsen oppimiselle ja toiminnalle. Myönteinen vuorovaikutus luo lapselle turvallisuuden tunnetta ja on tärkeää erityisesti neuropsykiatrisia vaikeuksia omaavalle lapselle, sillä vaikeudet saattavat altistaa kielteisille vuorovaikutustilanteille. Opettajan ja muiden lapsen kanssa toimivien aikuisten on hyvä tarkastella omaa toimintaa ohjaustilanteissa. Jos lapsella on haasteita esimerkiksi tarkkaavuuden saralla, on tärkeää kiinnittää huomiota tapaan, jolla antaa ohjeita. Liian suuri ohjeiden määrä samanaikaisesti saattaa aiheuttaa lapsen mielessä kaaoksen, jota hän ei pysty käsittelemään. Ohjeita on hyvä antaa yksi kerrallaan henkilökohtaisesti ja edestäpäin puhuen. Lisäksi on hyvä varmistaa, että lapsi ymmärsi annetun ohjeen. Selkeä ja tarkka ilmaisu annettavan ohjeen suhteen on toimivampaa, kuin eri vaihtoehtojen tarjoaminen lapselle. (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021)

Toimivan vuorovaikutussuhteen luomiseen tarvitaan aikuisen aitoa läsnäoloa, kiinnostusta lapsesta, taitoa kuunnella vilpittömästi sekä lapsen näkökulmien ja ajatusten kunnioittamista. Mikäli lapsella on esimerkiksi tarkkaavuuden suuntaamisen hankaluuksia, on hyvä kysyä ja keskustella lapsen kanssa siitä, minkälaisen ohjauksen hän kokee toimivaksi. Jotkut lapset saattavat hyötyä esimerkiksi fyysisestä kosketuksesta ohjaustilanteen aikana, kun taas osalle se voi tuntua epämiellyttävältä ja häiritä keskittymistä. (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021)

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta on tärkeää. Lapsen kanssa toimivan aikuisen on tärkeää tiedostaa, että hän on kielellinen malli lapselle. Sen takia omaan kielenkäyttöön ja muuhun vuorovaikutukseen on hyvä kiinnittää huomiota. (Opetushallitus 2018)

Huomiota on hyvä kiinnittää myös sekä lapsen että aikuisen non-verbaaleihin viesteihin. Aikuisen eleet, ilmeet ja kehonasennot tekevät hänestä helposti lähestyttävän ja kutsuvat lasta vuorovaikutukseen. (Opetushallitus 2018) Lämpimällä ja myönteisellä ohjaustyylillä voidaan vahvistaa lapsen ja aikuisen välistä suhdetta. Aikuisesta välittyvä myönteinen ja toiveikas asenne auttaa sekä lasta että aikuista jaksamaan vuorovaikutustilanteita paremmin. Negatiivinen vuorovaikutus ja jatkuvat kiellot ja käskyt, kuten ”ei”, ”lopeta” ja ”älä” alkavat uuvuttaa lasta ja saavat helposti aikaan negatiivisen vuorovaikutuksen kehän, joka ruokkii itse itseään. (Hewitt & Matilainen 2024)

4.6 Positiivinen palaute

Positiivinen palaute on tehokas keino vahvistaa toivottua käyttäytymistä. (Ennis, Royer, Lane, Menzies, Oakes & Schellman 2018) Lisäksi se vahvistaa myönteistä vuorovaikutusta opettajan ja lapsen välillä sekä tukee lapsen myönteistä käsitystä itsestään. Kehujen ja palkkioiden on hyvä pohjautua selkeisiin käyttäytymisodotuksiin, joita lapselle on luotu. Sen avulla lapsen on helpompi ymmärtää käyttäytymisensä ja kehuun syy-seuraussuhde. Lapsen harjoittellessa toivottua käyttäytymistä, palautteen tulee olla johdonmukaista ja välitöntä. (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021) Mitä nopeammin positiivinen palaute toivotusta käyttäytymisestä annetaan, sitä todennäköisemmin lapsi toistaa saman halutun mukaisen käyttäytymisen uudelleen. (Ennis ym. 2018) Kehun lisänä voidaan antaa konkreettinen muistuke, joka vahvistaa positiivista palautetta. Muistuke voi olla esimerkiksi tarra tai leima. Sen tarkoituksena on toimia konkreettisenä jatkeena aikuisen antamalle sanalliselle kehulle, kun lapsi käyttäytyy toivotulla tavalla. (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021)

Opettajan ja muiden esikoulun aikuisten on tärkeää muistaa, että kaikessa käyttäytymisen korjaamisessa paras keino on myönteisen palautteen lisääminen. Myönteisen palautteen on oltava aikuisesta lähtevää, eikä voida olettaa, että lapsi korjaa ensin haastavaa käyttäytymistään ja vasta sen jälkeen aikuinen reagoi siihen positiivisesti. Aikuisen

muuttaessa ohjausta ja vuorovaikutusta myönteiseksi, lapsenkin käytös alkaa vähitellen muuttua. (Hewitt & Matilainen 2024)

5 Yhteenveto

Lapsen toiminnanohjausta ja tarkkaavuutta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa ja esikoulussa monin eri keinoin, joista tässä työssä esiteltiin viisi. Opettajan ja muiden lapsen kanssa toimivien aikuisten tieto ja ymmärrys aiheeseen liittyen on tukitoimien perusta (Kultti-Lavikainen & Tikkanen 2021).

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa luodaan pohja lapsen koulutielle. Lapsi voi saada täysin erilaisen alun koulutielleen ja koko elämälleen riippuen siitä, minkälaisessa ympäristössä hän on viettänyt lapsuutensa. Yhdessä ympäristössä lapsen yksilöllisiä piirteitä tuetaan, hänen vahvuuksiaan tunnustetaan ja häntä ohjataan lämpimällä ja kannustavalla vuorovaikutuksella. Tällaisen toiminnan avulla lapsi saadaan kokemaan itsensä hyväksytyksi ja osalliseksi ryhmässä. Toisessa ympäristössä, jossa ei ymmärretä syitä lapsen käyttäytymisen taustalla, lapsi saatetaan nähdä ryhmään huonosti sopeutuvana ja kuormittavana. Ohjaus painottuu silloin usein korjaavaan ja negatiiviseen palautteeseen, mikä heikentää lapsen kokemusta itsestään ja oppimisestaan. (Hewitt & Matilainen 2024)

Varhaiskasvatuksen ja esikoulun aikuisten tieto ja ymmärrys, toiminta, vuorovaikutustyyli ja asenteet ovat merkittäviä tekijöitä siinä, millaiseksi lapsi rakentaa käsityksen itsestään. (Hewitt & Matilainen 2024) ”Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi ja huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä” (Opetushallitus 2022).

Lähteet

Berrgren, K. & Hämäläinen, J. (2018). ADHD-käsikirja. PS-kustannus.

Davis, G. & Ryder, G. (2016). Leading in early childhood. Sage Publications.

Happo, P. (2021, 20.2.). Lasten ja nuorten työmuistin vaikeudet löytyvät usein vasta kouluikässä – hiihtolomat tarjoavat mahdollisuuden lepuuttaa aivoja. Yle. Saatavilla: <https://yle.fi/a/3-11797330>

Heiskanen, N., Pyökkimies, M. & Syrjämäki, M. (2022). Lapsen tuen prosessi ja pedagoginen jatkumo. Teoksessa N. Heiskanen, M. Pyökkimies & M. Syrjämäki (toim.), Pienet tuetut askeleet. PS-Kustannus.

Hewitt, S. & Matilainen, M. (2024). Neurokirjon lapsi varhaiskasvatuksessa. Santalahti-kustannus.

Juurikainen, O. (2018). Saatan oppia hitaasti. Vinkkejä toiminta-alueittain opiskelevien lasten ja nuorten opetukseen. Sanoina.

Kerola, K. (2003). Autistisesti käyttäytyvien lasten kuntoutus – strukturoitu opetus. Teoksessa K. Launonen & A-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.), Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Palmeniakustannus.

Kultti-Lavikainen, N. & Tikkanen, M. (2021). Tarmokkaasti Nepsystä! Käsikirja. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Kuntoutussäätiö/Oppimisen tuen keskus. (2021). Tarkkaavuus-infograafi 2021. Saatavilla: https://julkaisut.kuntoutussaatio.fi/wp-content/uploads/Tarkkaavuus_infograafi_2021_f.pdf

Mitchell, D. (2018). 27 tutkitusti toimivaa tapaa opettaa. PS-Kustannus.

Moraine, P. (2015). Tarkkaavaisuus haltuun! Toiminnanohjaustaitojen vahvistaminen. Kehitysvammaliitto.

Munter, I., Kyttälä, M. & Kanerva, K. (2016). Työmuisti ja työskentelytaidot – kuinka yhdenmukaisia ovat työmuistitesti tulokset ja opettajan havaintoihin perustuvat arviot? Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti, 26(4). Niilo Mäki -säätiö.

Nepsytietoa.fi. (2025). Tietoa kouluun. https://nepsytietoa.fi/tietoa-kouluun/tietoa_kouluun/

Opetushallitus. (2014). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.

Opetushallitus. (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.

Puustjärvi, A. & Savikuja, T. (2022). Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin. PS-kustannus.

Rautamies, E., Laakso, M.-L. & Poikolainen, P.-L. (2011). Haastavasti käyttäytyvä lapsi – kodin ja päivähoiton kasvatusyhteistyö koetuksella. Teoksessa T. Aro & M.-L. Laakso (toim.), Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Niilo Mäki Instituutti.

Royer, D. J., Lane, K. L., Dunlap, K. D. & Ennis, R. P. (2019). A systematic review of teacher-delivered behavior-specific praise on K–12 student performance. *Remedial and Special Education*.

Sandberg, E. (2023). Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa (3. päivitetty painos). PS-kustannus.